

Atıf - Reference: Oruç, Mehmet Sebih (2019) Siyasal iletişimde doğruluğun ilgası: Hakikat sonrası durum ve Richard Rorty felsefesi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 4(8): 50-60.

Siyasal iletişimde doğruluğun ilgası: Hakikat sonrası durum ve Richard Rorty felsefesi

Mehmet Sebih Oruç*

Öz

Post-truth kavramı özellikle 2016'da Oxford Sözlüğü tarafından yılın sözcüğü seçilmesinden sonra küre çapında yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Kavramın tanımı, siyaset açısından ne anlama geldiği, yeni medyanın rolü gibi konular en çok tartışılan konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde tartışılan önemli konulardan bir de postmodern teorisyen ve filozofların söylemlerinin post-truth durum üzerinde bir etkiye bulunup bulunmadığı hakkındadır. Bu noktada özellikle Amerikalı pragmatist filozof Richard Rorty'nin ismi ön plana çıkmaktadır. İngilizce konuşulan dünyada Rorty'nin felsefesi ve post-truth hakkında birçok çalışma bulunmakta; çoğunlukla Rorty ve felsefesi post-truth duruma giden yolu açmak veya en azından ona felsefi anlamda meşru bir zemin sunmakla "suçlanmaktadır". Öte yandan herhangi bir felsefi söylemin toplumsal/politik durumlara sebebiyet ver(e)meyeceğini; dolayısıyla Rorty veya başka bir filozofu suçlamanın bir anlamı olmadığını belirten teorisyenler de bulunmaktadır. Bu çalışmada Rorty'nin felsefesi ana hatlarıyla ve özellikle hakikat kavramı etrafında özetlenip bu felsefenin post-truth durumla ilişkisine dair söz konusu tartışmalar özetlendikten sonra bu ilişki Karel Kosik'in Somutun Diyalektiği kitabından geliştirdiği teorik yaklaşımdan hareketle farklı bir perspektifle ele alınmaya çalışılmaktadır. Böylece bu örnek üzerinden somut toplumsal durumlarla felsefi, teorik yaklaşımlar arasındaki diyalektik ilişki gösterilmeye çalışılmaktadır. Post-truth ve felsefe konusunda Türkçe literatüre katkı sunmak çalışmanın bir diğer amacıdır.

Anahtar kelimeler: Rorty, hakikat, post-truth, felsefe

Abstract

The term post-truth has been among the most debated concept since Oxford dictionary declared it to be the Word of the year in 2016. Topics such as the definition of the concept, what it means in terms of politics, and the role of the new media appear to be the most discussed issues. One of the important issues discussed in the literature is whether the discourses of postmodern theorists and philosophers influence the post-truth situation. At this point, especially the name of the American pragmatist philosopher Richard Rorty comes to the fore. There are many studies about Rorty's philosophy and post-truth in the English-speaking world and in most of them Rorty and his philosophy is "accused" as it is argued that his philosophy has paved the way to the post-truth situation, or at least giving it a legitimate ground in a philosophical sense. On the other hand, there are theorists who argue that there is no point in accusing Rorty or another philosophy as any philosophical discourse cannot cause socio- political situations. In this study, after summarizing Rorty's philosophy -especially his approach to the concept of truth- and the discussions about the relation of his philosophy to the post-truth situation, the subject is tried to be handled with a different perspective from the theoretical approach developed by Karel Kosik's book titled Dialectics of the Concrete. Thus, it is tried to show the dialectical relationship between concrete social situations and philosophical/theoretical approaches through this example. Another important aim of the study is to contribute to Turkish literature on post-truth and philosophy.

Keywords: Rorty, truth, post-truth, philosophy

---

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-posta: sebih.oruc@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7695-2441

Giriş

İlk kullanımına 1992 yılında rastlansa da post-truth kavramı küre ölçeğinde 2016 yılında Oxford sözlüğünün kavramı yılın kelimesi seçmesiyle ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Oxford sözlüğü kavramı “objektif verilerin kamuoyunun oluşumunda bireysel inançlardan ve duygusal yönelimlerden daha az etkili olduğu durumları ifade eder” şeklinde tanımlamıştır. Kavramda bulunan “post” İngilizcedeki benzer kullanımların aksine (postwar veya postmodernity vb.) “sonra” anlamına gelmemektedir. Bu kavramla asıl kastedilen, hiper-medyatize oldukları sık sık dile getirilen günümüz toplumlarında doğruların, verilen, gerçeklerin bir anlamda anlamsız ve hükümsüz hale gelmiş olduğu gerçeğidir. Başka bir ifadeyle, bu toplumlarda (kamuoyunun oluşmasına etkisi bakımından) doğruluk ve hakikat anlamsızlaşmıştır. Bu toplumlarda artık inançlar verilere ve hakikate göre şekillenmemekte; veriler ve hakikat zaten ideolojik motivasyonlarla oluşmuş inançları güçlendirmek için “oluşturulmaktadır” (Mcintyere, 2018: 25-26). Veri, hakikat, doğruluk... bütün bu kavramlar artık alternatif versiyonları olan, her cemaatin (community) kendine ait olanı istediği şekilde inşa ettiği bir çeşit meta halini almıştır.

Türkiye’de yapılan özellikle popüler çalışmalarda hakim yaklaşımın aksine post-truth bir gazetecilik veya yalan haber sorunu değildir. Esas itibariyle sorun sadece yalancılıkla da ilgili değildir. Post-truth daha gelişmiş kapitalist ülkelerin karşı karşıya kaldığı bir çeşit epistemolojik ve sosyo-politik krizdir. İngilizce kaynaklarda post-truth için “the spirit of our age” (çağımızın ruhu) denmesi ve yine içinde bulunduğumuz dönemin “post-truth era” olarak adlandırılması, son zamanlarda kavramın siyaset ve medyadan tamamen ayrı konulardaki etkisini ele alan çalışmaların yapılması gibi faktörler göz önüne alındığında post-truth fenomeninin gelişmiş kapitalist toplumların “genel bir toplumsal durumu” olduğu görülecektir.¹ Başka bir ifadeyle artık sadece siyasette değil; kamusal hemen her konuda insanların algılarının/fikirlerinin oluşmasında somut verilerden ve “hakikatten” ziyade bir takım temelsiz inançlar ve irrasyonel argümanlar etkili olmaktadır. Post-truth, hakikatin algı, mevcut önyargılar ve ideolojiler karşısında kaybettiği bir dünyanın durumudur (Llorent, 2017: 9).

Bu duruma nasıl gelindiği hakkında yapılan çalışmalarda en çok sosyal medya, popülist siyasetçiler, yalancı medya ve postmodern teorisyenlerin söylemleri “suçlanmaktadır”. Bu tartışmalara girmek bu makalenin amacı değildir ve sadece Rorty ve felsefesinin post-truth durumuyla ilişkisine odaklanılacaktır.

Felsefe, teori ve toplumsal durum: karmaşık bir soruyu yeniden düşünme

Amerikan filozof ve beyin bilimci Daniel Dennett, Donald Trump ve post-truth siyaset hakkında verdiği bir röportajda Rorty ve diğer postmodernist filozofları post-truth duruma gelmesi noktasında açıkça suçlamıştır (Carole, 2017). Buna karşılık Oxford Üniversitesinde Mantık profesörü olan Timothy Williamson, bunun indirgemecilik olacağını ve kitlelerin veya siyasetçilerin filozofların söylemlerine göre hareket etmediklerini belirtir. Ancak yine de ona göre “bazı felsefi manevralar, politikacıların hakikat ve sahtelik arasındaki ayrımı gizlemesine yardımcı olur”. Bu noktada hakikat kavramı etrafında şüpheler üreten felsefi söylemlerin post-truth bir siyaset yürütme noktasında siyasilerin “işini kolaylaştırdığının” görülmesi gerekmektedir. (Humphreys, 2017) Chris Mooney ise postmodernist filozofların post-truth siyaset noktasında suçlanmasını anlamsız bulmakta ve şu soruyu sormaktadır: küresel ısınmayı inkâr eden

(burada post-truth bir pratik olarak) hangi ABD’li senatör bunu yaparken postmodernist filozoflara atıf yapmıştır (Mooney, 2017). Kısaca, Batı’da önemli popüler kaynaklarda bu noktada ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Benzer tartışmalar akademik yayınlarda da sürmektedir. Ancak orada da en azından İngilizce konuşulan dünyada, genelde Rorty’nin felsefesi ve söylemlerinin post-truth duruma giden yolda önemli şekilde etkili olduğu temel kanaat olarak karşımıza çıkmaktadır (Zackariasso, 2018: 51-52 ve Forstenzer, 2018: 16).

Ancak aslında Rorty’nin felsefesiyle post-truth durum hakkındaki tartışmalardan önce, herhangi bir felsefi yaklaşım veya teorinin belirli bir toplumsal duruma sebebiyet verip veremeyeceği veya bu noktada ne kadar etkili olacağı, kısaca felsefe-toplumsal durum ilişkisi tartışılmalıdır. Açıktır ki kitleler filozofların teorilerine göre pratik üretmezler. Ancak filozofların da teorilerini kitlenin içinde bulunduğu durumdan bağımsız bir uzay-zaman boşluğunda üretmedikleri; onların düşüncelerinin bizatihi somut yaşamla iç içe olduğu da ortadadır. Karel Kosik *Somutun Diyalektiği* kitabında felsefe-toplumsal durum arasındaki bu ilişkiyi derinlemesine ve farklı bir şekilde ele almaktadır. Bu makalede onun yaklaşımı teorik çerçeve olarak belirlenmiştir. Kısaca özetlenirse, Kosik’e göre herhangi bir fikrin, teorinin veya felsefi yaklaşımın ortaya çıkmasıyla belirli insani, sosyal durumlar arasında doğrudan ve diyalektik bir ilişki vardır. Örneğin, “ancak toplum bir sistem haline geldiğinde onu bir sistem olarak ele alan teoriler gelişebilir” diyerek fizyokratların toplumu fiziği inceler gibi incelemeleriyle erken-modern dönem Avrupa’daki sosyal durumun, insani ilişkilerin nesneleşmesi arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çekmektedir (Kosik, 2015: 51). Ortaçağda, mekanizasyon öncesi bir toplumda böyle bir yaklaşım gelişmemiştir ve gelişemezdi. Bu, Ortaçağ entelektüellerinin bir eksikliği ile değil; mevcut toplumsal durumla ilgilidir. Başka bir örnek vermek gerekirse, ne ekonominin gerçek anlamda bilim olarak ortaya çıkmasının kapitalizmle birlikte gerçekleşmesi ne de insanın bütünüyle maddi çıkarlarına göre hareket eden, kârın maksimizasyonu yegane hedef addeden bir canlı olarak (homo economicus) tanımlanmasının bu dönemde gerçekleşmesi tesadüftür. Bu tanımlamaların yapılması ve ekonominin bir bilim haline gelmesi, ancak erken kapitalist dönemin toplumsal şartlarıyla mümkün olmuştur (Kosik, 2015: 52-54).

Buna rağmen filozofların ve düşünürlerin sadece belli bazı durumları teorileştirdikleri de söylenemez. Felsefenin, kuramların teorilerin kitleleri etkilemesi de bir gerçektir. Ancak bu etkileme her zaman söz konusu felsefelerin, teorilerin, kuramların gerçekten oldukları gibi anlaşılması sonucu olmaz. Charles Taylor’ın belirttiği üzere “derin” felsefi, teorik mülhaza ve yaklaşımlar popüler kültürün içine sızdıklarında bu derinliğinden koparılıp başka bağlamlarda ve aslından çok farklı şekillerde yeniden üretilirler. Artık olduğu gibi olmaktan çıkan bir “yüksek kuram” söz konusu çarpıtılmış popüler anlayışa “derin bir felsefi aklanma cilası” sağlayabilmektedir (Taylor, 2017: 60-61). Gerçekten de Ferraris, postmodern düşünürlerin “özgürleştirici” gördükleri için ön plana çıkardıkları bazı kavram ve yaklaşımların; popülist liderler, sağcı medya, bilim inkarcıları ve dini yapılanmalar tarafından nasıl tersine çevrildiklerini, çarpıtıldıklarını ve suiistimal edildiklerini örneklerle açıklar (Ferraris, 2014: 13-14). Postmodern düşünürlerin mutlak hakikat istencini güçle ilişkilendirmeleri ve eleştirmeleri, hakikat fikrini (felsefi, metafizik anlamıyla şeylerin özünün, mahiyetinin bilgisi anlamında hakikat) yadsımaları, popüler kültüre çok basit, istatistiklere dayanan ve gündelik hayatta somut olarak ortaya konabilecek hakikatlerin (Trump’ın başkanlık konuşmasına kaç kişinin katıldığı, onun konuşmasının ABD

tarihindeki en kalabalık kitlenin katılımıyla gerçekleşip gerçekleşmediği gibi) bile göreceli kabul edilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Kısaca, Rorty gibi isimlerin felsefeleri ve özellikle “bireyden bağımsız hakikat” kavramı hakkında sebep oldukları genel kuşku, bir anlamda herkesin kendi hakikatinin olabileceğine inandığı bir çağ olan post-truth dönemi önemli ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla, bu konu hakkındaki tartışma da herhangi bir fikrin oluşmasıyla verili toplumsal durumlar arasındaki bu diyalektik ilişki göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, bu teorik çerçeveden hareketle Rorty’nin felsefesiyle post-truth dönemin karakteristik özellikleri hakkındaki paralellikler gösterilmeye çalışılacaktır.ⁱⁱ

Rorty ve pragmatist felsefesinde hakikat

Richard Rorty (1931-2007) dil, tarih, hakikat gibi kavramlar hakkında geliştirdiği provakatif fikirleriyle 20. asrın ikinci yarısında yaşamış en önemli Amerikalı filozoflardandır. Geliştirdiği fikirler kimilerince “anamlı bir araştırmanın, incelemenin altını oymuştur”. Bazı teorisyenler ise Rorty’nin felsefesinin birçok anlamda “taze imkanlar” sunduğuna dikkat çekmişlerdir (Guignon ve Hiley, 2003 s.1). Onun felsefesinde en merkezi kavramlardan biri hakikattir (truth). Bir çok kitabının başlığında bu kavram bulunur ve yine bir çok makalede özellikle hakikat kavramını ele alır (Mendieta, 2017). Ancak bunun sebebi onun derinlikli bir hakikat felsefesi geliştirmiş olması değil; bu fikirden vazgeçirmek, “hakikat arayışının” anlamsızlığını ve nasıl başarısızlığa mahkum olduğunu göstermek istemesidir. Zaten ona göre “hakikatin bulunmaktan ziyade yaratıldığı düşüncesi” Avrupa’nın imgelemine 1800’lü yıllardan itibaren hakim olmaya başlamıştır (Rorty, 1995: 23).

Rorty’nin en temel kavramlarından biri olumsuzdur denebilir ve hakikat söz konusu olduğunda da olumsuzluk kavramı esastır. O, dilin gelişimi noktasında evrimci bir bakış açısı benimser ve ona göre dil “dünyada kalabilelim (cope with the world) diye süreç içerisinde ortaya çıkmıştır” (Rorty, 1993: 448–449). Buradan hareketle insan dilinin mutlak olumsuz olduğu düşüncesine ve buradan da insan düşüncesinin mutlak şekilde olumsuz olduğu sonucuna varmaktadır. Bununla anlatmak istediği, insanların dış dünyayla temsiliyet/mütekabiliyete dayalı herhangi bir düşünsel ilişki kurma noktasında başarısızlığa mahkum olduklarıdır ve bu yüzden hakikate sahip olma fikri yadsınmalıdır. Ona göre “şeylerin gerçek doğasıyla ile sahip olduğumuz temsil ilişkisi bir karınca yiyenden daha iyi (fazla) değildir (Rorty, 1998: 49). Dil, tarih, düşünce, kavramlar, felsefi yaklaşımlar... Bu “aygıtların” hepsi olumsuzsa, bunlarla ontolojik hiçbir ortak noktası olmayan “dışsal bir hakikat” varsa bile onunla bu aygıtlar üzerinden kurulan ilişki hakiki olamaz.

Rorty, *Objectivism Realivism and Truth* kitabının girişinde, felsefe tarihinde hemen her zaman kabul edilen aksine dil veya akılla gerçekliğin hiçbir şekilde temsil ve temellük edilemeyeceğini belirttikten sonra, okuru şuna ikna etmeye çalışır: hakikat akıl, dil ve en nihayetinde sosyal pratiğin ürünüdür. Rorty bu noktada sosyal pratiğe açık bir öncelik tanır ve bunu bilim sosyolojisinden değil; epistemolojik bir temelden hareketle yapar. Bunun anlamı şudur: Rorty bilgiyi toplumsal ilişkilerin ürünü olarak gören bir sosyal inşâcılıktan ziyade; bilginin zihinde oluşumu aşamasının bizatihi içinde, mantıksal argümantasyonun merkezinde görmektedir sosyal pratiği. Bu, bilginin mahiyetine sosyal inşâcılıktan ve bilgiyi bir tahakküm aracı olarak görüp eleştiren yaklaşımdan çok daha güçlü bir saldırdır. Zira Rorty’ye göre hakikatin belirleyicisinin ne olduğuna dair fikrimiz, ona yaklaşımdan önce zaten bizler tarafından hazırlanmıştır

(Rorty, 1990). Ayrıca, Rorty diğer Amerikan pragmatistlerden alıntılarla Descartesçi ve Kantçı çevreden yalıtılmış "akıl", "kavram" ve "dil" fikrine, bu şekilde yalıtılmış bir aklın da dilin de bulunmadığını belirterek karşı çıkmaktadır. Daha ziyade Darwinci bir yaklaşımla, bütün bunları bir bütünlük içinde çevresel şartların ürünü olduğunu, dolayısıyla mutlak şekilde olumsal ve nesnelere ontolojik anlamda ilişkisiz olduğunu öne sürmektedir. O, hakikatin "orada, kendinde şey" olarak durup bizim tarafımızdan keşfedilmeyi beklediği fikrini "dini" ve metafizik bulur. Bu türden yaklaşımlar dindar bir toplumun hayatı anlamlandırması açısından yararlı olup olmayacağı net değilse de seküler ve gittikçe daha da sekülerleşen bir dünya için şanssız ve başarısız olmaya mahkum bir yaklaşımdır. "Hakikat" nosyonunun modern dönemde hala önemseniyor oluşu ona göre Ortaçağın mirasıdır (Rorty, 1990: 37-38).

Bu noktadan hareketle Rorty, felsefe ve bilimin dinin yapmaya çalışıp başarısız olduğunu yapmayı bırakması gerektiğini belirtir. İnsanın "hakiki doğasını" anlamı, mutlak gerçeği, hakikati... Arayıp, belirledikten sonra buna göre bir toplumsal ve politik düzen inşa etme iddiası hem gereksizdir hem de başarısızlığa mahkumdur. Rorty toplumsal sistemin felsefi bir meşrulaştırmaya değil; açıkça ifade edilmeye, formüle edilmeye ihtiyacı olduğunu belirten Dewey'i burada da takip eder. Bu yüzden "insana dair hakikatleri" araştıran bir felsefi antropoloji fikrini de metafiziği yadsıdığı gibi yadsır: toplumsalın nasıl inşa edileceğine veya politik sistemin nasıl olacağına dair fikir sahibi olmak için ihtiyaç duyulan bunlar değil, tarih ve sosyolojidir. (Rorty, 2006: 180-185) Yani insana ve topluma dair bir takım "bilimsel" verilerin felsefi yorumu değil; somut insan tecrübesinin pragmatist yorumudur. Rorty, bu noktada "pragmatistlere göre pratik anlamda bir fark yaratacak şekilde karşılığı olmayan şeyin, felsefi anlamda da olmamalıdır" fikrini esas almaktadır (Rorty, 1995: 281). Dolayısıyla her durumda esas olan pratik yararlıdır ve bizatihi düşünce de pratiği, yaşanmış olanı esas almalıdır.

Gerçekten de, tutarlı bir şekilde, Rorty soyut tümel kavramlarla bir hakikat ve ahlak arayışına karşı çıktığı gibi, kendisinin de benimseyip savunduğu liberal demokrasiyi bu yollarla meşrulaştırma çabasını eleştirmektedir. Bu çabayı veren entelektüelleri ise "tanrısal bir göze sahip olmaya" çabalayan ama bunda başarısız olmaya mahkum olanlar olarak değerlendirmektedir sık sık. Bu insanlar bunu hiçbir zaman yapamayacaklardır; zira sadece söz konusu kavramlarla *pratik* hiçbir işi olmayan ve bu kavramların kendi toplumu, değerleri, istekleri, arzuları vb. için ne ifade ettiğini düşünmeyen –ve bu hale gelmek için bir caba harcaması gerekmeyen- bir tanrı bunu yapabilir. Sürekli bir toplumun, dilin, kültürün parçası olmuş ve olmaya devam edecek insanlar için tarih ötesi değerler de aidiyetler de (insanlık gibi) imkansızdır (Guignon ve Hiley, 2003: 15-17). Ayrıca, Batı'nın tarihsel gelişimin olumsal bir sonucu olan demokrasiyi ve demokratik değerleri "evrensel" "akla en uygun" ve "mantıklı" gibi kavramlarla servis etmek, kendi kültürel pratiklerini ve değerlerini evrensellik kılıfında savunmaktır (Rorty, 2000: 23). Burada özellikle dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Rorty bu yönde bir çabayı gereksiz bulur ama eğer başarılırsa yararlı olmayacağı için değil; terkedilmesinin daha yararlı olduğunu düşündüğü için (Forstner, 2018: 12-13). Öyleyse, bu üst anlatılardan ve soyut kavramlardan, meşrulaştırmalarda vazgeçildiğinde dikkatler nereye yöneltilmelidir? Rorty'nin cevabı basittir: yaşanan tarihsel dönemdeki somut insanlar ve kaygıları. Onun batılı entelektüellere yönelik eleştirilerinden önemli bir kısmı da sıradan vatandaşın pek de ilgilenmediği, önemsemediği soyut kavram ve yaklaşımlara fazla vakit ayırmaları veya teorik bir ilke olarak inkar etseler de pratikte bu tür özcü nosyonları kullanmaları, bu kavramlarla düşünmeleridir. Örneğin Rorty, bir postmodern olarak büyük anlatıların yadsınmasında önemli bulduğu Lyotard'a yazdığı

bir cevapta onu (aslında teoride reddettiği) aydınlanmacı özne fikrini eserlerinde korumakla suçlamaktadır. Ona göre Lyotard'ın “Biz evrensel bir tarih anlayışına ulaşabilir miyiz” sorusuna cevap ararken “biz” derken kimi kast ettiğini açık kılması gerekmektedir. Rorty, tarihsel süreç veya metafizik bir öge tarafında bir amaca yönelmiş/yönlendirilmiş “biz” fikrini de, sürekli peşinde koşmamız gereken bir “sahici ben” fikrini de, “verili bir zaman ve mekanda verili toplumsal koşullar karşısında bulunan” somut x kişisi lehine terk etme çağrısını sürekli bir şekilde yenilemektedir (Rorty, 1990: 214).

Paralellikler: Rorty ve post-truth

Görüldüğü üzere Rorty düşüncesinde önemli olan tarihsel insan, onun pratikleri ve yararlarıdır. Felsefi tutarlılık, hakikate mütekabiliyet ve pratik arasındaki bir karşılaştırmada önceliği her zaman pratiğe vermek gerektiğini hemen her eserinde ve fırsatta vurgulamaktadır Rorty. Sözgelimi, ahlak felsefesi tarihindeki genel yaklaşımın aksine bireyin inanç ve davranışları arasındaki tutarlılığı bir değer olarak savunmaz. Dindar ama aynı zamanda bilim adamı olan, bilimsel metotlarla iş gören insanları şizofren olarak niteleyen Sidney Hook gibi isimleri bu noktada eleştirmektedir. Bu insanların hafta içi laboratuvarında, pazar günü kilisede olmaları, yani natüralizme göre çatışan dini ve bilimsel açıklama biçimlerinin ikisine de hayatlarında yer vermeleri, bu insanlar eğer toplumlarına pozitif katkıda bulunuyorlarsa asla problem değildir. Onları tutarsız olmakla itham etmek de gerekmemektedir (Rorty, 1990: 67). Peki Rorty'nin bizatihi bu iddiası da bir temellendirme gerektirmez mi ve eğer öyleyse söz konusu akıl yürütme için Sidney Hook'tan farklı ama yine de epistemik bir çerçeveden hareket etmiş olmuyor mu? İlk bakışta böyle görünse de değildir. Zira tarihe bakınca ve pratik hayatta görüldüğü üzere bu şekilde tutarlı ve bütünlüklü bir hayat yaşamayan insanlar vardır ve ortada bu “tutarsızlıktan” kaynaklanan bir problem yoktur -ayrıca tutarlılığın daha iyi bir bireysel ve toplumsal yaşamı mümkün kıldığının herkesçe kabul edilebilir bir kanıtı da yoktur-. Rorty'ye göre tutarlılık ve temellendirme, pragmatizmin vazgeçtiği kavramlardır ve bu tutum pragmatizmi metafizikten kurtarmıştır (Rorty, 1990: 2).

Tutarlılık ve temellendirmenin bir iddia, bilgi veya fikrin meşruiyeti (justification) için bir anlamda “gereksiz” kabul edilmesi tam da post-truth evrenin ruhunu yansıtmaktadır. Bu tavır tam olarak post-truth evrende kitlelerin de benimsediği tavrıdır. Amerikalıların Trump'ın söylediği ve herkesçe yalan olduğu açıkça bilinen bir şeye inanmaları, temellendirme “probleminden” kurtulduklarından, son derece basittir. Esas olan Amerikalıların yararıysa, temellendirme, bilimsellik ve tutarlılık hemen bir kenara bırakılmaktadır. Post-truth dönemde Amerikalılar kendileri gibi düşünen yeterli sayıda başka Amerikalı bulduklarında, (bu sosyal medya sayesinde gayet mümkündür) mantığı, tutarlılığı, makullüğü, bilimsel bilgileri ve uzmanların görüşlerini... Bir kenara kolayca bırakabilmektedirler (Bomey, 2018: 47-49).

Rorty, pek detaylı açıklamalara girmeden bir takım genel değerlendirmelerle yirminci yüzyılda psikoloji, antropoloji ve felsefedeki gelişmelerin (Özellikle Gadamer, Heidegger ve Quine gibi isimlerin çalışmalarının) kendisinin söz konusu olumsuzluğu, rölativist ve tarihselci yaklaşımının haklılığını gösterdiğini iddia etmektedir. Zira ona göre batı felsefe tarihindeki -aydınlanma, Hristiyanlık, Yunan felsefesi gibi büyük düşünce sistemlerindeki net ayrımlarının aksine- bilinçle bilinç dışının, akılla duygunun ve veriyle fikrin arasındaki sınırların ne kadar geçişken, bulanık olduğu bu dönemdeki çalışmalarla ortaya çıkmıştır (Rorty, 1990: 176). Bütün bu disiplinlerdeki çalışmalarla

açıkça ortaya konmuştur ki, aydınlanmanın tarih üstü nitelikleriyle değil; tesadüfi, olumsal ve “bütünüyle tarihsel olan” nesnelere, kurumlar ve fikirler tarafından sarılmıştır insanın etrafı. Ona göre bu iki durumun bizi götürmesi gereken sonuç da hakikat ile meşrulaştırılabilirlik arasındaki bağın kopmasıdır: bir şeyin meşru kabul edilmesi için hakikat olması gerekmediği gibi, birilerinin metafizik veya rasyonel çıkarımlarının ürünü hakikat de sırf bu niteliğinden ötürü meşru olmamalıdır. Toplumsal olan aydınlanmacı tarih dışı değerlerle değil, açıkça göreceli olduğu itiraf edilen kişinin kendi toplumunun değerlerine ve mevcut tarihsel durumuna göre inşa edilmelidir. Toplumsal anlamda kabul edilen - örneğin ABD’de liberal demokrasiyle uyumlu ve sosyal sorun çıkarmayan- bir uzlaşımın hakikatle ilişkisinin olup olmadığı pragmatizm açısından alakasız ve gereksiz bir sorudur (Rorty, 1990: 26 ve 176-177). Zaten eğer o “herhangi bir epistemik geleneğin veya kültürün diğerinden üstün olmadığı” genel fikrini kabul etmemiz gerektiğini iddia etse, kendi içinde bir mutlaklığı muhtevi bu fikri savunsa büyük bir çelişkiye düşebilirdi. Oysa ona göre bu, sadece 20. asrın ikinci yarısından belirli toplumlarda ve tamamen olumsal tarihsel sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla böyle bir fikri benimsemek, yani kültürel rölativizmi hakikat olarak sunmak gereksiz ve temelsizdir. Peki bu durumda söz konusu batılı değerler temelsiz kalmayacak ve tehlike altına girmeyecek midir? Rorty’ e göre insanlar bu fikirlere soyut felsefi temellendirmeleri anladıkları ve benimsedikleri için kabul etmediklerine göre, bu temeller olmadığında vazgeçecek de değildirler. Bugün bu değerleri savunuyorsa insanlar, bunun pratik ve kurumsal sebepleri vardır; bunlar daha ahlaki, temellendirilmiş, duyarlı vs. oldukları için değil (Forstenzer, 2018: 13). O halde, liberal batılı aydınların da bu olumsuzluğu ve rölativizmi kabul etmenin şu an savunulan değerleri savunmayı bırakmayı gerektirmeyeceğini görmeleri gerekmektedir. (Rorty, 1990: 24-27) Esas olan, söz konusu toplumların bu değerleri “iyi, faydalı” görmeleridir; hakikat olarak kabul etmeleri değildir. Rorty’ye göre pragmatistler herkes için geçerli hakikat fikrini bir kenara bırakıp, hakikati “bizim için iyi olan şeye inanmak” (what is good for us to believe) şeklinde yeniden tanımlamışlardır ve bu doğru bir tavidir (Rorty, 1990: 24).

Bu fikirlere tam da post-truth dönem insanın hakikat, doğru ve veri gibi kavramlar karşısındaki tavrının ifadesidir denilebilir. Trump’ın bir dönem vekilliğini de yapmış Newt Gingrich, bir röportajda kendisine “iddialarınızın aksine Amerika’da suç oranları düşüyor, daha güvenli hale geldi şehirlerimiz ve bunlar verilerle (facts) sabit” diyen CNN muhabiri Alisyn Camerota’ya “ama Amerikalılar böyle düşünmüyor, böyle hissetmiyor” diye cevap vermiştir. Röportajın “ama resmi veriler ortada” demesi üzerine Gingrich, esas olanın insanların hisleri olduğunu belirtmiştir: “ o halde siz verilerle ilgilenmeye devam edin, “biz insanların düşüncelerini ve hislerini dikkate alacağız” (aktaran McIntyre, 2018: 21-24). Aslında bu tutum Trump ile başlamış da değildir. Eski ABD başkanı George Bush’un danışmanlarından biri kendi gerçeklerini kendilerinin yarattığını ve geçerli kıldıklarını kendisiyle röportaj yapan bir gazeteciye, Ron Suskind’e açıkça söylemiştir. Gazeteci hakikat, aydınlanma ve deneycilik gibi kavramları “mırıldandığında” danışmanın cevabı tam da post-truth dönemin ruhunu yansıtır: “İşler artık böyle değil. Biz kendi gerçekliğimizi yaratıyoruz” (Suskind, 2014).

Post-truth durumunda Amerikalılar -hem politikacılar hem de hal gerçekten de “kendileri için iyi olanın” hakikat olduğuna inanmaktadırlar. Meksikalıların gerçekten ekonomiye zarar verip ülkeyi suç bataklığına çevirip çevirmediği önemli değildir; Amerikalılar böyle hissediyorlar ve “böyle inanmak onlar için iyiyse” öyle inanmaktadırlar. Post-truth dönemde esas olan veriler ve hakikat değil;

Michael E. Sawyer'in "network of Agreement" (anlaşma ağı) dediği yeterli sayıda insanın bir şeyi hakikat kabul etmesidir. Bütün bilgiler bu ağın isteklerine göre yeniden şekillendirilebilir bir mahiyettedir (Sawyer, 2018: 167-168).

Rölativizm ve nihilizm: post-truth durumun ruhu ve Rorty'nin cevapları

Hakikat ve meşruiyet gibi kavramlar hakkında önceki satırlarda zikredilen görüşlerinden dolayı Rorty, doğal olarak, rölativizmle ve nihilizmle suçlanmıştır ve kendisi de bu suçlamaları kitaplarında zikredip cevap aramaya çalışmaktadır. Belki de en ilginç cevaplarından birini, eğer rölativizm kabul edilirse ve insan önermelerinin test edebileceğimiz dışsal bir mihenk taşı yoksa totalitarizmin kötü olduğunun nasıl imkan edici bir şekilde ortaya konabileceğine dair kendisine yöneltilen soruya vermektedir. Rorty buna farklı metinlerde çeşitli cevaplar verir ancak en açık argümanı, tarihsel tecrübenin bunu gösterdiği şeklindedir. Eğer bir toplum liberal demokrasinin değerlerinden farklı değerlere göre organize olur ve daha refah, mutlu bir ortam yaratırsa bu sistemin de tartışılabilirliğini belirtmektedir. O, eğer demokrasi tercih edilmeli deniyorsa, bunu "objektif bir gerçeklik", "insan doğası" "kendinde iyi" "toplumsal hakikat" "ahlaki sorumluluk" vb total ve mutlak (ahistoric) kavramlara dayanarak savunamayacağını kabul etmekte ve daha çok tarihsel tecrübede ortaya çıkmış alternatiflerin yetersizliğini ön plana çıkarmaktadır. Demokratik modern toplumlar savunulmalıysa yararlılığı ve alternatifsizliği için savunulmalıdır (Rorty, 1990: 23- 29). Ayrıca başka bir vesileyle kendisi gibi postmodernistleri rölativizmle suçlamanın "onların ağzına zorla bir üst anlatı koymak" anlamına geldiğini belirtir ki, bu zaten üst anlatıları karşı olmakla tanımlanan postmodern düşünürler için anlamsızdır (Rorty, 1990: 202). Başka bir ifadeyle, her şeyin görelisi olduğu iddiası da bir üst anlatıdır ve batı kültürünün tarihsel tecrübesinin ürünüdür. Dolayısıyla ona göre bu fikrin mutlaklaştırılması veya felsefi temellerle savunulması gerekmemektedir.

Benzer yaklaşımı bilim söz konusu olduğunda da benimsemektedir. Rorty, bilimin dilinin diğer dillerin örnek alması gereken bir üst dil olduğunu veya hakikatin ifadesi olma noktasında bir üstünlüğü olduğu fikrini reddetmektedir. O, bunun aksine, eğer bilimin dili tercih edilecekse bunun sebebi olarak söz konusu dilin belirli bir amacı gerçekleştirme konusunda daha yararlı olmasını gösterir; kendinde içkin bir üstünlüğü olduğu için değil (Rouse, 2003: 82). Eğer bir mesafeyi matematiğin diliyle ifade ediyorsa insanlar, bu, daha dakik bir ifade imkanı verdiği ve dakiklik insan amacımıza hizmet ettiği içindir (Rorty, 1990: 116-117). Bu yüzden de o, fiziğin dilini "hakikatin mutlak ve gerçek yapısını resmeden dil" şeklinde bariz bir şekilde metafizik kavramlarla ifade eden Quine'a değil; buna karşı çıkan Donald Davidson'a katılmaktadır (Age, 117). Bu yaklaşım aydınlanmanın ilk başlarından beri bilimselliği fiziğe yakın olmaya (yöntem ve felsefi olarak) göre değerlendiren yaklaşımdan radikal bir kopuştur. Rorty bilim konusunda radikal tam bir postmodernisttir ve sadece meta-anlatıları, özcülüğü ve rasyonalizmi reddetmekle kalmaz; bilimsel bilgiyi sık sık insani eylem, umut ve dayanışma gibi kavramlarla ilişkilendirmek suratiyle epistemolojinin bağlamını, zeminini değiştirmektedir. Bilimin meşruiyet zemininde artık deney, gözlem ve tutarlılık değil; toplumsallık ve politika vardır.

Bu nokta post-truth açısından özellikle önemlidir. Zira post-truth dönem aslında yalan olan şeylerin sık sık "yalan üreticileri" tarafından veri olarak sunulduğu ve bunun toplumsal karşılık bulduğu bir durumdur ve insanlar bunu cemaat ruhuyla yapmaktadırlar. Günümüz Amerika'sında yalan konusunu inceleyen Ari-Rabin Havt'ın

işaret ettiği üzere, bugün insanlar üretilen bir çok “anonim yalandan” istediklerini seçebilmektedirler. Yalan üretimi artık bir çeşit endüstri haline gelmiştir. Hakikat etiketiyle meta olarak üretilmekte ve bu şekilde kamuoyu yalanlarla şekillendirilmektedir (Havt, 2016: 30-33) Bütün bunlarla ortaya çıkan birçok “alternatif veri ve doğrudur” (d’Ancona, 2017) Burada cemaat ruhu kavramı, bilimin meşruiyet zeminin değişmesiyle yakından alakalıdır. Nihayetinde cemaat ruhuna hizmet eden yalanlar, toplumsal yararlılık da gösterdikleri taktirde pragmatizm açısından “hakikatten” üstündürler. Rorty’nin bilim karşısında belki de daha da radikal bir şüpheciliği/eleştirel duruşu ise aşağıda iktibas edilen (uzunluğuna rağmen önemine binaen kısaltılmamıştır) paragrafta görülmektedir:

Bilimin "oradaki" şeylere "objektif referansa" sahip daha esnek bir söylemden farklı olduğu inancını, Quine-öncesi dönemlerde şu düşünce destekliyordu: Zihinde cisimsiz tarzda mevcudiyet kazanabilen Aristotelesçi özler türünde bir şey olmasa bile, kesinlikle dünya ile duyu sunumlarında (Presentations) temas kurma noktaları vardır. Bu temas, artı atıfta bulunulan şeyin özünü ondan beklenecek sunumlara göre karakterize edecek operasyonalist "anlam analizi" yeteneği, dinin ve politikanın yoksun olduğu şeyi - gerçek olanla ilişkiyi hakikatin/ doğrunun mihenk taşı olarak kullanma yeteneğini-bilime vermiş görünüyor. Quine'ın dogmaları yıkmasının ve Kuhn ile Feyerabend'in gözlemin "teori-yüklülüğü" örneklerinin yarattığı şok, böyle bir mihenk taşının olmayabileceği korkusunun bir sonucu. Zira eğer Newton'un, kelimeleri gerçekliğe daha iyi tekabül ettikleri için değil, sadece gerçeklikle başa çıkmamızı daha iyi sağladıkları için Aristoteles'ten daha iyi olduğu bir kez kabul edilirse, bilimi dinden ya da politikadan ayıracak hiçbir şey yok demektir. Bizimle "irrasyonalizm" arasında duran biricik şey, sadece analitik olanı sentetik olandan ve gözlemsel olanı teorik olandan hareketle dile getirme yeteneğiydi (Rorty, 2006: 275).

Rorty, başka pasajlarında da bilimsel yaklaşımla sanatsal yaklaşımı gerçekliğin resmi konusunda sık sık karşılaştırmaktadır. Brandom’ın belirttiği üzere o bunu bilimi kötülemek için veya onun değerini düşürmek için yapmaz; nacak bu çoğu zaman böyle anlaşılır (Brandom, 1999, giriş). Ancak açıktır ki bilim inkarcılığı (Science denialism) post-truth duruma giden yolun belirtisi, önemli bir sebebidir (McIntyre, 2018: 47). Özellikle bilimsel bilginin geçerliliği hakkında sebep olunan şüpheler, post-truth durum üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Gerçekten de hemen bütün post-truth literatürde “en açık post-truth fenomen” olarak değerlendirilen Trump ve destekçileri, özellikle söz konusu küresel ısınma gibi bir yönüyle politik, bir yönüyle bilimsel konular olduğunda bu tür pasajları adeta pratiğe aktarmaktadırlar. CBC’den Lesle Stahl ile yaptığı bir röportajda ABD başkanı Donald Trump’ın tam da bilimle politika arasındaki ayrımı, sınırı örten bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Sık sık bilim adamlarının ve bilimsel kurumların raporları hakkında “onların ciddi politik gündemleri var” diyen Trump, böylece bilim ve politika arasında yapılacak bir ayrımın keyfilğini vurgulamaya çalışır (CBC, 2018). Rorty’nin bu noktada bilime dair şüpheci duruşunu “politika ve dinden farkı yok” diyecek raddeye vardırması ve bu fikirlerin zamanla popüler kültüre sızması, bu tür söylemleri -en azından- daha kabul edilebilir kılmaktadır. Timothy Williamson’ın deyişiyle, politikacıların hakikatin üzerini örtmeleri noktasında onlara yardımcı olmaktadır. Burada birkaçı zikredilen Rorty felsefesi ve post-truth durum konusundaki paralelliklerin hepsinin kaynağı Rorty’nin hakikat kavramı ve bilimin onu ortaya çıkarma yetkinliği noktasındaki şüpheci duruşudur. Bu şüpheci tavırlar popüler kültürde onların inkar edilmesi şeklinde yansıdığı için bir çok anlamda “mutlak bir bilgi/doğruluk/hakikat krizi” şeklinde tanımlanabilecek olan post-truth fenomeniyle yakından ilişkilidir.

Sonuç

Post-truth, esas itibariyle “küresel rölativizmin” kitleler tarafından içselleştirilmesi sonucu oluşmuş bir kargaşa durumu gibi görünse de konu daha derindir. Aslında post-truth, postmodernist şüphecilikle pragmatist araçsallaştırmanın ürünü olarak anlaşılabilir: bütün iddiaların/bilgilerin/hakikat versiyonların olgusal olandan bağımsız olarak eşitlenmesi durumunda bireylerin/cemaatlerin mevcut anlatılardan en kullanımışısını temellük etmesidir. Bu anlamıyla post truth dönemde, “pragmatist doğruluk ilkesinin, bütünüyle öznel çıkarımlarla birleştirilmesi söz konusudur”. (Gürkan, 2019: 8) Bu yüzden de İngilizce literatürde post-truth fenomeninin Rorty ismiyle özellikle ilişkilendirilmesi tesadüf değildir. Rorty bir taraftan postmodernistlerin hakikat karşısındaki şüpheli tavrını en radikal formuyla benimserken öte taraftan pragmatizmi davranışın ve düşüncenin temel ilkesi haline getirerek post-truth dönemin “ruhunu” yansıtmaktadır. Bu anlamıyla Rorty ve felsefesini incelemek, bizatihi kendi yazar ve gazetecileri tarafından “post-truth ülke” olarak adlandırılan ABD’de kitlelerin içselleştirdiği ve zımnen kabul ettiği hakim düşünce biçimini de incelemek demektir.

ⁱ Post-Truth ve toplumsal olanın farklı alanlarına etkisine dair değerlendirmelerin bir derlemesi için Michael A. Peters’in Post-Truth, Fake News Viral Modernity & Higher Education kitabı iyi bir derlemedir. Ayrıca Paul Woodford’un “Music Education in an Age of Virtuality and Post-Truth” ve Derek R. Ford’un “Politics And Pedagogy In The "Post-Truth" Era: Insurgent Philosophy And Praxis” gibi kitapları bu noktada kavramın çok farklı alanlardaki etkisini göstermesi açısından önemli kitaplardır.

ⁱⁱ Bu noktada Rorty’nin filozoflarla, kendi tabiriyle, “diyaloglara girdiği”, kendi düşüncelerini temellendirdiği ve teknik terimlerle dolu eserlerinden ziyade, düşüncelerinin genel bir özeti ve hakikat, politika ve toplumsallık gibi konulardaki fikirlerinin genel bir sunumu mahiyetinde olan *Objectivity, Relativism, and Truth* kitabının bu çalışmada merkeze alındığı belirtilmelidir. Ancak gerektiğinde diğer eserlerine ve ikincil kaynaklara da başvurulmuştur.

Kaynakça

- Bomey, Nathan (2018) *After the Fact : The Erosion of Truth and the Inevitable Rise of Donald Trump*. New York : Prometheus Books
- Brandom, Robert (2000) *Rorty and His Critics*. UK: Wiley-Blackwell
- C. Carole (2017) *D. Daniel 'I Begrudge Every Hour I Have To Spend Worrying About Politics*. <https://www.theguardian.com/science/2017/feb/12/daniel-dennett-politics-bacteria-bach-back-dawkins-trump-interview>
- Chris Mooney (2011) “Once and For All: Climate Denial Is Not Postmodern,” Desmog, Feb. 28, <https://www.desmogblog.com/once-and-all-climate-denial-not-postmodern>.
- Ferraris, F. Sanctis, S. D, Harman G. (2014) *Manifesto of New Realism-* USA: State University of New York Press
- Forstenzer, Joshua (2018) *Something Has Cracked: Post-Truth Politics and Richard Rorty's Postmodernist Bourgeois Liberalism*. Ash Center Occasional Papers Series. US: Boston
- Fox40.com (2018) “Trump Says Climate Change Not A Hoax, Not Sure Of Its Source” Ekim 14.
- Fox40.com (2018) <https://fox40.com/2018/10/14/trump-says-climate-change-not-a-hoax-not-sure-of-its-source/>
- Guignon, Charles and R. Hiley, David (Ed). (2003) *Richard Rorty*. Cambridge University Press

- Gürkan, Alper (2019) Doğruluk-Sonrası (Post-Truth) Durum ve Tecrübî Bilgi. Kişisel Blog. <https://alpergurkan.blogspot.com/2019/01/dogruluk-sonras-post-truth-durum-ve.html>
- Humphreys, J. (2017) Unthinkable: How do we ‘know’ anything? <https://www.irishtimes.com/culture/unthinkable-how-do-we-know-anything-1.2992520>
- José Antonio Llorente ve diğerleri (2017) *The Post-Truth Era: Reality Vs. Perception* UNO, Developing Ideas.
- Kosik, Karel (2015) Somutun Diyalektiği, Çev. Ezgi Kaya. İstanbul: Yordam Kitap
- McIntyre, Lee (2018) Post-Truth. The MIT Press. USA: Cambridge, Massachusetts
- Mendiate, Eduardo (2018) *Rorty and Post-Post-Truth* Los Angeles Review of Books. <https://lareviewofbooks.org/article/rorty-and-post-post-truth>
- Rabin-Havt Ari (2016) Lies, Incorporated: The World Of Post-Truth Politics. US: Anchor Books
- Ron Suskind, (2004) Faith, Certainty and the Presidency of George W. Bush, *New York Times Magazine* 17 October, <https://www.nytimes.com/2004/10/17/magazine/faith-certainty-and-the-presidency-of-george-w-bush.html>
- Rorty, Richard & Engel, P. (2007) *What's the Use of Truth?* New York: Columbia University Press
- Rorty, Richard (1990) *Science as solidarity. In Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers* (pp. 35-45). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1990) *Science as solidarity. In Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers* (pp. 35-45). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rorty, Richard (1995) Is Truth A Goal of Enquiry? Davidson Vs. Wright. *The Philosophical Quarterly* (1950-), 45(180), 281-300.
- Rorty, Richard (1995) Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma, Çev. Alev Türker. Mehmet Küçük İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Rorty, Richard (2006) *Felsefe ve Doğanın Aynası*, Çev. Funda Günsoy Kaya. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Rorty, Richard (1993) Putnam and the Relativist Menace, *Journal of Philosophy* 90, No. 9. 448–449.
- Sawyer, Michael E. (2018) *Post-Truth, Social Media, and the “Real” as Phantasm. Relativism and Post-Truth in Contemporary Society.* Ed Mikael Stenmark, Steve Fuller and Ulf Zackariasson. Cham, İsviçre: Palgrave Macmillan
- Stahl, Lesly. (2018) President Trump on Christine Blasey Ford, his relationships with Vladimir Putin and Kim Jong Un and more: <https://www.cbsnews.com/news/donald-trump-full-interview-60-minutes-transcript-lesley-stahl-2018-10-14/>, CNBC
- Taylor, Charles (2017) *Modernliğin Sıkıntıları*, Çev. Uğur Canbilen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Wilber, Ken (2017) Trump and A Post-Truth World. US: Shambhala Publications